

Sjöhistoriska Stigen Eriksbergsskogen

Sjöhistoriska Stigen Eriksbergsskogen

Arkeologiskt fynd

Fyndet
År 2007 hittades ett svärd i Eriksbergsskogen. Det var i samband med en liten arkeologisk undersökning av området som en metall-detektor gav utslag och ett meterlångt järnsvärd av äldre domlig typ upptäcktes strax under markytan. Spetsen satt inklädd i rötterna till en hasselbuske. Svärdet, som i dag finns på Historiska museet i Stockholm, är från tidigt 1500-tal.

Intill fyndplatsen finns en rad stora stenar. Troligen är stenarna placerade här för många hundra år sedan. Kanske har de utgjort en kant mot vattnet som då gick ända hit.

Vem tappade svärdet?
Spekulationerna om vem som en gång tappade svärdet är många. Det tidiga 1500-talet var en orolig och krigisk tid med återkommande stridigheter mellan svenskar och danskar. I Djurhamn ankrade skepp på sina färder till och från Stockholm. Vid flera tillfällen var den danska flottan i Djurhamn och det är känt att svenska och danska kungar och stormän har besökt Djurö, t.ex. Kung Kristian och Gustav Vasa. Djurhamnsområdet har troligen tillhört en storman och det är lockande att låta fantasin färga tanken att tro att det kanske tillhört Gustav Vasa.

Arkeologi i skärgården
Arkeologiska undersökningar i skärgården är ovanliga. Oftast hänger sådana undersökningar ihop med att nya hus eller vägar ska byggas. Eftersom nybyggnationen i skärgården är låg så har inte heller några arkeologiska undersökningar gjorts i nämnvärd skala. Det finns undantag, t.ex. när landvägen skulle dras fram till Björkvik på Ingårö. Vid Säby stötte man då på några gravar från järnåldern. Det visade sig vara ett av de största gravfältet från den tiden i Stockholmsområdet.

Men de flesta arkeologiska fynd som gjorts i skärgården har påträffats av en slump. Ett exempel är ett par guldringar från vikingatid som hittades av drängen Josef Jansson då han var ute och plöjde en åker på gården Sillinge på norra Ljusterö på 1940-talet.

Till nästa skytt
Gå stigen tillbaka till skytt 1 och följ sedan Eriksbergsvägen så hittar du skytt nr 3.

VARMDÖ KOMMUN

Fåglar

Eriksbergsskogens fåglar
Det finns gott om fåglar i Eriksbergsskogen. Här kan man få se spillkråka, kungsfågel, trädgårdssångare, rödhake och nötskräka, mindre hackspett, lövsångare, nötväcka och blåmes. Gråhäger häckar i gamla tallar i området och här trivs även den lilla gårdsmynnen.

Nötväcka
Nötväcken är en kvick liten fågel som ständigt är i farten för att samla frön. Ofta ser man nötväcken när den snabbt klättrar, med huvudet neråt, längs trädstammen för att gömma sina frön i trädets sprickor.

Gråhäger
Högt upp i trädens kronor har gråhägern sitt bo. Det är en stor och kraftig fågel med ett hest, skränande läte. Gråhägern kan bli upp till 20 år gammal och återkommer år efter år till sitt bo. Eriksbergsskogens koloni av gråhäger bodde tidigare på Kuggholmen, den lilla ön som ligger vid inloppet till den gamla hamnen. Men när ett kungsörnspar började bygga bo på Kuggholmen, fann hägrarna det för gott att flytta. I dag finns ett tjugotal gråhäger i Eriksbergsskogen.

Blåmes
Blåmesen är en av våra vanligaste fåglar. På senare år har den också ökat i antal. Blåmesen är, trots sitt näppna utseende, en tuff liten fågel, som inte drar sig för att kämpa om födan mot andra fåglar.

Till nästa skytt
Följ stigen upp i skogen så kommer du till skytt nr 4. Vill du hellre fortsätta vägen fram så hittar du en dubbelbott av skytt nr 4 efter vägröken.

VARMDÖ KOMMUN

Sjöhistoriska Stigen Eriksbergsskogen

Naturrummet Skogens väsen

Skogsrå

Den som härskade i skogen var skogsrådet, ett väsen med svans och rygg som en urholkad trädstam. Hennes skulle man inte komma för nära. Hon lockade gärna en ensam skogsvandare vilse i skogen. Man trodde också att hon kunde "sätta sjukdom på folk". Men den fanns ett sätt att undkomma hennes trollkonster. Man kunde vända sin tröja bak och fram.

Älvor

Vid skymning och sluppång kunde man på öppna platser få se älvor dansa. Där bildades då en ring i gräset, en s.k. älvdans. Man trodde att älverna kunde sätta olycka och sjukdomar på folk. Därför skulle man akta sig för älvor.

Labyrinth

Det fanns flera sätt att besvärja onda makter. Ett var att "gå i labyrint", för man trodde att labyrinten ägde magiska krafter. Att lägga labyrinter är en urgamal sed i Sverige och på flera platser i Stockholms skärgård finns det rester av gamla labyrinter. Innan man gav sig ut på sjön kunde man "gå i labyrint" för att få bra väder och goda fångster. Labyrinten härintill är ny. Den har byggts av elever och lärare vid Djurö skola.

Till nästa skylt

Följ stigen till höger nerför berget så kommer du ut på vägen där skylt nr 5 finns.

Troll

I skogen bodde trollen som kunde byta ut små människobarn mot trollbarn. För att skydda sig mot det skulle man lägga något av stål hos barnet i vaggan, en kniv, en sax, en spik. Då slapp man en bortbyting i huset.

Trollen levde ungefär som vi människor. De hade boskap, bakade bröd och lagade mat, gifte sig och höll stora kalas. Trollen var omättligt rika och de förvarade sitt guld i bergen.

4

Skogens väsen

Skogsrå

Den som härskade i skogen var skogsrået, ett väsen med evans och rygg som en urholkad trädstam. Hennes skulle man inte komma för nära. Hon lockade gärna en ensam skogsvand-
rare vilse i skogen. Man trodde också att hon kunde "sätta sjukdom på folk". Men den fanns ett sätt att undkomma hennes trollkonster. Man kunde vända sin tröja bak och fram.

Älvor

Vid skymning och soluppgång kunde man på öppna platser få se älvor dansa. Där bildades då en ring i gräset, en s.k. älvdans. Man trodde att älvorna kunde sätta olycka och sjukdomar på folk. Därför skulle man akta sig för älvor.

Labyrinter

Det fanns flera sätt att besvärja onda makter. Ett var att "gå i labyrint", för man trodde att labyrinten ägde magiska krafter. Att lägga labyrinter är en urgammal sed i Sverige och på flera platser i Stockholms skärgård finns det rester av gamla labyrinter. Innan man gav sig ut på sjön kunde man "gå i labyrint" för att få bra väder och goda fångster. Labyrinten härintill är ny. Den har byggts av elever och lärare vid Djurö skola.

Till nästa skylt

Fortfarande vägen fram till skylt nr 5.

Troll

I skogen bodde trollen som kunde byta ut små människobarn mot trollbarn. För att skydda sig mot det skulle man lägga något av stål hos barnet i vaggan, en kniv, en sax, en spik. Då slapp man en borthytning i huset.

Trollen levde ungefär som vi människor. De hade boskap, bakade bröd och lagade mat, gifte sig och höll stora kalas. Trollen var omåttligt rika och de förvarade sitt guld i bergen.

 VÄRMDÖ KOMMUN

© 2012 Pearson Education, Inc. or its affiliate(s). All rights reserved. Printed in the United States of America. This publication is protected by copyright. Any unauthorized distribution or reproduction of this work is illegal. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage or retrieval system, without prior written permission from the publisher. Printed on acid-free paper. 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

4

Sjöhistoriska Stigen Eriksbergsskogen

Skogens träd

Träd
De vanligaste träden i Eriksbergsskogen är tall och gran. Men i vissa delar av skogen finns det gott om vanliga lövträd som al, björk, asp, ask, lönn och hassel. Här kan man också hitta förvildade träd som päron och körsbär.

Hassel och björk
Hasseln är en skuggväxt men trivs också i solbelysta gläntor. De unga grenarna är mjuka men starka och sega och har använts för att göra korgar och stängsel. Nötterna, som är näringrika, uppskattades av både människor och djur. Att de var viktiga i forna tiders kosthållning förstår vi av att de inte omfattas av allemansrätten. Björkens bark, som kallas näver, har använts i flera tusen år för att göra olika nyttföremål. Eftersom näver står emot väta och kyla har den i gamla tider använts som taktäckning. Det är framförallt glasbjörkens bark som fortfarande används som slöjdmaterial, eftersom den håller sig slät även på gamla träd.

Historiska skövlingar
Under 1600-talet användes naturhamnen Djurhamn flitigt av den svenska örlogsflootten. På Djurö slog man läger. Då behövdes ved till bränsle och kanske också virke till båt- och husbyggen. Hur mycket skog som avverkades är okänt, men en text på en karta över Djurö från 1640-talet ger oss en aning: "skogen hugges mycket av krigsfolkets". En annan skövling inträffade sommaren 1719, då Sverige låg i krig med Ryssland. Rykska trupper drog då fram längs skärgården och brände det mesta i sin väg, även Eriksbergsskogen.

Torrakor och rotvälor
Här och där i skogen står döda träd, s.k. torrakor. Det finns också omkullblåsta träd med rotvälor, alltså trädets rotsystem och jorden runt det. De döda träden är viktiga för den biologiska mångfalden eftersom de erbjuder en livsmiljö för alla slags organismer. Ca 3000 insekter, 2500 svampar, 250 lavar och ca 60 fågelarter och däggdjur utnyttjar den döda veden för sin överlevnad.

Till nästa skylt
Fortsätt Eriksbergsvägen så kommer du till skylt nr 6.

VARMDÖ KOMMUN

5

Skogens örter

Vanliga och ovanliga växter
Längs vägkanten växer baldersbrå, harklöver, daggkäpa, timotej, åkervinda och johannesört och många, många fler. Inne i skogen kan du också hitta humleblomster, smultron, skogssäv och smörblomma.

Skvattram, tuvull, ögonpyrola
Skvattram, *Rhododendron tomentosum*, som också kallas getpors, har vita blommor med en karaktäristisk doft. Det sägs att man kan hålla myggen borta genom att gnida in sig med skvattram – ett bra tips när man besöker Eriksbergsskogen.

Tuvull, *Eriophorum vaginatum*, växer gärna i fuktig myrmark och är vanlig i nästan hela landet. *Eriophorum* betyder ullbårren och det är lätt att förstå när man ser växten.

Ögonpyrola, *Moneses uniflora*, som också kallas ögonljus, växer i mossig och skuggig granskog. Det svenska namnet har växten fått för att man för i tiden trodde att den kunde bota rinnande ögon och göra dem vackrare.

Studera växter
Att leta växter, fotografera, teckna av, ta reda på växternas latinska namn, vilka växter man kan äta, eller vilka som för i tiden användes som läkewäxter är några av de många kostnadsfria aktiviteter som skogen bjuder på.

Slokstarr
En sällsynt växt som finns i Eriksbergsskogen är slokstarren. Den växer i en solbelyst glänta och är kraftigt grön med platta blad och hängande ax. För i tiden använde man slokstarens breda blad till att täta tunnor med. Har du sett den? Var rädd om den!

Växternas namn
Alla växter har namn på latin. Det var den svenske vetenskapsmannen Carl von Linné som på 1700-talet studerade och ordnade alla växter och gav dem latinska namn. Några av våra vanligaste blommor är *Anemone hepatica*, *Tussilago farfara* och *Trifolium pratense*. Kan du deras svenska namn?

Till nästa skylt
Fortsätt längs Eriksbergsvägen så kommer du till skylt nr 7.

VARMDÖ KOMMUN

6

Sjöhistoriska Stigen Eriksbergsskogen

Alkärrsskogen

Gammal åkermark
Här intill vägen finns ett stort parti alkärrmark. En gång i tiden var detta betes- och åkermarker. Odingarna har upphört för länge sedan och området har vuxit igen och försumpats. Alkärrskog, eller sumpskog, är en vanlig skogstyp i Sverige.

Alsöcklar
Alkärrsskogen är en mycket artrik skogstyp. Alens rotsystem utvecklas med åren till en s.k. alsöckel. Rötterna med alla dess håligheter blir hemvist åt mossor och svampar och skyddade övervintringsplatser för insekter. De två sorters alar som finns i Sverige, klubbäl och gråäl, bildar "alsöcklar" där stora vårtiga rotnölar kan fixera det livsviktiga kvävet från luften.

Damselfly nymph, Anisoptera suborder

Myggor
Här, i den fuktiga sumpmarksmiljön, frodas myggor. Under sommarmånaderna är myggsvärmarna ett irriterande inslag på skogs promenader. Att skydda sig med kläder eller myggmedel innan man går ut i alkärrsskogen är en god idé.

Fakta om myggor
Det finns ca 2000 myggarter i Sverige. De myggor som suger blod kallas stickmyggor. För att kunna lägga ägg är honmyggen beroende av protein, som hon får genom att suga blod. Myggen lägger sina ägg i stillastående vattensamlingar eller i närheten av vatten. Larverna som kläcks ur äggen utvecklas till puppor som sedan blir myggor. Processen från ägg till mygga kan vara så kort som två veckor. Malaria, som förr också kallades sumpfeber, sprids av stickmyggor. Sjukdomen fanns i Sverige så sent som under 1800-talet, framför allt längs Östersjöskusten.

Vad är myggor bra för?
Mygglarver är föda åt många vattenlevande djur och vuxna myggor är viktiga för många av våra småfåglar. Även grodor och trollsländor lever på mygg. Den vanliga paddan äter gärna myggor och en fladdermus kan äta flera tusen myggor under en enda natt.

Växig padda, Bufo bufo

Till nästa skylt
Följ Eriksbergsvägen till dess slut, där du hittar skylt nr 8.

VÄRMDÖ KOMMUN

7

Den gamla stigen

En skogsstig
Du har nu kommit till slutet av Eriksbergsvägen. Här viker du av in i skogen och går vidare på en gammal och delvis stensatt stig. Följer du den till dess slut, kommer du ut på andra sidan skogen på Sollenkrokvägen.

Byn
På höjden snett över Sollenkrokvägen (där radhusen i Byns gård ligger i dag) låg Djuröns första fasta bebyggelse, tre gårdar som utgjorde Djurö by på 1500- och 1600-talen. Byn låg invid Djurövikens, även kallad Byviken. Till gårdarna i byn hörde skog och kreatursbete på Gärna Berghamn, Runö och Gässeholmarna. Sommartid släpptes boskapen ut på utmarksbete, dels i skogen och dels på holmarna.

Hamnsskogen
Stigen leder in i den skog som vi i dag kallar Eriksbergsskogen. Men när stigen anlades hade ingen hört det namnet. Skogen hette Hamnsskogen och den hörde till gården Hamnen vid Hamnviken. Den gården var ursprungligen en del av gården "Höjden" som drevs av familjen Österman tills den senare kom att till större delen köpas av Värmdö kommun.

En vinterväg?
På vintern låg isen stark mellan Runmarö och Djurö. Här kunde man färdas säkert med häst och släde. Stigen genom skogen kunde säkert nyttjas som en vinterväg så att folket från Gärna kunde nå Djurö, kanske för att fortsätta mot Värmdö?

Till nästa skylt
Följ den delvis stensatta stigen så kommer du till skylt nr 9.

VÄRMDÖ KOMMUN

8

Sjöhistoriska Stigen Eriksbergsskogen

Sjöhistoriska Stigen Eriksbergsskogen

Vargar

Vargstammen

Det fanns gott om vargar i Stockholms skärgård till in på 1800-talet. Under seklets andra hälft ledde intensiv jakt till att vargen nästan utrotades. År 1871 sköts de sista två vargarna i Stockholms län. Vargen fridrylstes i Sverige år 1966. Då fanns inte fler än 10 individer kvar i landet.

När vargarna skulle fördrivas

En kväll under juldagen 1638 hölls gåstättabo hos bonde i Drage på Värmdö. På kvällen kom en gammal man i en blått färgad kapp. Per Sigfridsson en ung man som hade tjänat hos länsmannen Lars i Evelinge för att lära ut läskonsten till länsmannens barn. Med sig han bar sin morbror, en gulbo som kallades Göran som hade varit i Sverige konster sen till sin kunde - bota svär kvir, hitta dröj i skogen och fördriva vargar. Per hade tagit med honom till Värmdö efter att länsmannen tidigare frigått honom. Han kände till Göran och hans vänner vargar. Per hade då föreläsat sin kunskap och länsmannen hade utlovat god betalning, en halv mark av var bonde. Och bönderna i trakten, som hade hört om det, hade kommit till Örnings, hade villigt betalat. Så kom gulboen och läste ramsor i skogen: "Jaga-jaga, som Gud jaga, målnaders klarhet och solens mörker". Men tiden var för sent. Vargarna hade redan misshandlat Lars i förbund med djävulen. Göran blev ställd inför rätta och dömdes för att ha mördat trolldom. Han skulle stå kyrkostarkt och sedan bli utvisad till Finland. I rätten kom det till uttalande att Göran hade varit i förbund till bismäsen, men drabbats av pesten och inte kunnat följa med sköppet ut på kriget. Han hade tillfrisknat och sedan dess lev på sina konster och på att föreläsa om djävulens varhopp tillgänglighet i djävulskap, blev dömd till bismästens tjänst.

Vargen och människan

Inget djur i vår svenska fauna är så mytomspunnet och fruktat som vargen. I alla tider har vargen väckt starka känslor och den har varit ett tacksamt ämne för folkfantasin. Blotta ryktet om varg har fött mardrömmar om ylande bestar och i stugornas dunkel har fantasin fått sin näring. Många berättelser, mer eller mindre skräckinjagande, har berättats om vargar.

Det här är den sista skylten i Eriksbergsskogen. Fortsätter du stigen fram kommer du ut på Sollenkrokavägen.

VÄRMDÖ KOMMUN

11